

לשכת רב הקמפוס

אוניברסיטת בר-אילן

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת אֶמֶר ויום העצמאות, תשע"א
מספר 913מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

שירות בצה"ל במשנתו של הרב יהודה עמיטל זצ"ל

מעטים הם גדולי ישראל שצה"ל והחייל הדתי עמדו לנגד עיניהם במשך זמן רב. מו"ר הרב יהודה עמיטל זצ"ל (תרפ"ה-תש"ע) עמד בראש ישיבת 'הר עציון' שבאלון שבות כ-40 שנה. אחד הנושאים העיקריים שעמדו לנגד עיניו מאז היה חייל במלחמת העצמאות ועד פטירתו היה שירות החייל הדתי בצה"ל. הוא פעל והביע דעתו בעל פה ובכתב במגוון נושאים הנוגעים לעניין זה. להלן יתוארו מעט מפעולותיו והשקפותיו. באחד מימי העצמאות סיפר הרב עמיטל בישיבה "ברגע של חולשה", כלשונו, על תחילת שירותו הצבאי. דבריו מלמדים על האווירה בצה"ל בשנת תש"ח ועל חוסר המודעות של המערכת הצבאית באותם ימים לצורכי החייל הדתי. להלן מקצת דבריו:¹

התגייסתי בד' אייר תש"ח ולמחרת היום, יום ששי בשבוע, שלחו אותי לטרון... התכנסנו מסביב לתותח והתכוננו לקדש את השבת. שאלתי אם יש למישהו יין. ניגש אלי יהודי והשיב בחיוב. 'מאיפה יש לך יין?' 'אני סוחר יינות. כשקיבלתי צו הייתי כל כך מבולבל, לא ידעתי מה לשים בתיק. הכנסתי בקבוק של יין אליקנט'. 'טוב, תוציא את זה ותודיע לחברה' שבועמדה הזו מקדשים'. כמה מהעולים הצ'כים שהגיעו היו חצי 'מתבוללים', כמעט ולא ידעו דבר. הם שמעו משהו על 'קידוש' אך לא ידעו באיזה טקס מדובר. התחלתי לומר את ה'קידוש' כמנהגי, ופתאום אני רואה שכל החיילים עומדים דום. כדי לא לגרום לחילול השם עברתי גם אני לדום... משעזבנו את לטרון עברנו לאזור עכו. באחת השבתות ערכו מסדר. [חיים] [לסקוב [מג"ד 79] ראה אותי, וגער בי: 'מדוע לא התגלחת?'. 'שבת היום'. 'למה לא התגלחת אתמול ולפני אתמול?'. 'טוב, אשתדל'. לסקוב צעק צעקה שאת הדיה אני שומע עד היום: 'בצבא לא משתדלים, בצבא מבצעים'. 'טוב, לא ידעתי'. בהזדמנות אחרת נדרשנו להישבע שבועת אמונים... למדינת ישראל לשמור על חוקיה וכו'. הודעתי להם שאיני יכול להישבע לשמור את כל הפקודות. אמרו לי: 'לא מתכוונים ברצינות', והשכתי: 'אצלי שבועה זו שבועה. איני מוכן להישבע'. אמרו לי: 'טוב, אינך צריך לומר זאת, אבל עליך לחתום על שבועה זו'. באותו רגע ניצת הישיבה בחור' שבי: 'אבל יש ר' עקיבא איגר ששבועה בכתב זו שבועה'.² איני מוכן'. קיצורם של דברים, נפוצה שמועה שיש משוגע אחד בגדוד שאינו מוכן להישבע. הסמג"ד קרא לי ושאל: 'מה לעשות איתך?'. 'יש לי עצה. תן לי את ההצהרה: אשבע אמונים למדינת ישראל ותו לא. על כל השאר, הציות לפקודות, לא אשבע, אלא רק אבטיח'.

¹ ר"י עמיטל, "שומר ישראל שמור מדינת ישראל", עלון שבות – בוגרים, ט (תשנ"ו), עמ' 53. וכך תיאר את אוירת השבת במחנה בשנת תש"ט במאמרו "לדרכו של החייל הדתי במלחמת הקוממיות" (פורסם בספרו **המעלות ממעמקים**, ירושלים ואלון שבות תשל"ד, עמ' 100): "שישה חדשים קיים הגדוד, ובחדרי האוכל אין זכר לשבת. הנך נכנס לחדר האוכל ועינך לא תבחין בשום דבר המשנה לילה זה מכל הלילות. אותו התור, אותו האוכל, אותו הרעש, אותם השולחנות ואותו החפזון באכילה. רק אי שם באחד השולחנות פולחת את אוירת החולין אנחתו של חייל: 'האמן לי, אני שוכח אפילו מתי שבת'. ורק אנחות תמימות אלה בביטוייהן השגרתיים מכניסים את קומץ הקדושה בחלל אוירת חולין זו". וראו מיטל גז, **השתלבותו של החייל הדתי במערכת הצבאית בשנים הראשונות של צה"ל (1948-1953)**, עבודת גמר, אוניברסיטת בר-אילן, רמת-גן

תשס"ד, עמ' 15-30, 67-98.

² ראו שו"ת ר' עקיבא איגר, מהדורה קמא, סי' כט.

מעט לאחר מכן, בטבת תש"ט, פרסם הרב עמיטל מאמר בביטאון בית הכנסת של גדוד 79, אותו הקדיש לפירוט התחומים שעל החייל הדתי לפעול בעיצוב דמותו של צה"ל על פי תורת ישראל.³ למשל, הוא ציין שחייל דתי יכול לתרום לשיפור האווירה הדתית במחנה הצבאי על ידי גיבוש חברה למופת סביב בית הכנסת הצבאי, על ידי קביעת צביונה המיוחד של השבת, ובעיקר עליו לקדש שם שמים ברבים. השאיפה הייתה שהנהגות החיילים הדתיים יחדרו להווי הצבאי ויתקבלו בכל צה"ל. ואלה דבריו:

אנו, קומץ קטן של חיילים פשוטים, טוראים מן השורה, נשאנו בלבנו חזון גדול על דמותו של הצבא העברי. ואנו קיבלנו על עצמנו להיות בין אדריכלי דמות זאת, והעזנו להאמין שאנו... נטביע את חותמנו, חותם התורה, על דמות הצבא כולו.

האווירה החילונית בראשית ימיו של צה"ל מתוארת גם בהספדו על הרב שלמה גורן (תרע"ח-תשנ"ה), הרב הצבאי הראשי הראשון. בהספד זה ציין את תרומתו של הרב גורן לעיצוב צה"ל כצבא יהודי, כלשונו:⁴

הרב גורן בנה את הרבנות הצבאית. אך לא זו בלבד גדולתו. באותם ימים הצליח לקבוע פקודות בנושאי כשרות שבת ומועד שיחייבו את כלל צה"ל. אין לכם מושג מה היה המצב בימים ההם: החיילים הדתיים היו בודדים. כשהתגייסתי הסתכלתי מסביב לראות אם יש עוד מישהו שמניח תפילין חוץ ממני, ובקושי מצאתי עוד אחד. היה מאבק אנטי דתי... במלחמה זו צלחה דרכו של הרב גורן, הודות לאישיותו ולאדיאל שהציב: לדאוג לכך שכל מטבח בצה"ל, בכל מקום שהוא, יהיה כשר. אין לתאר את גודל ההקרבה ועוד יותר ממנה את גודל ההישג.

הרב עמיטל הזכיר גם את המסירות ואומץ הלב של הרב גורן בפעילותו בהיותו רב צבאי:

הרב גורן היה אמיץ לב בכל המובנים. אומץ במובן הפשוט, שהתבטא בנכונות להסתכן על מנת ללכת למקומות סכנה, ואומץ שהתבטא בדעותיו ובפסיקותיו... מתוך אמונה תמימה... הלך הרב גורן למקומות המסוכנים ביותר בשביל להעלות את המוראל אצל החיילים ששהו במוצבי התעלה. מפקדים בכירים פחדו ללכת, אך הוא לא ידע מה זה פחד. בשביל להביא חללי מלחמה לקבר ישראל... עבר לבדו את קווי הלגיון.

בשנות ה-60 של המאה ה-20 יזם הרב עמיטל עם חמיו, הרב צבי יהודה מלצר, את רעיון "ישיבת הסדר", היינו שילוב שירות צבאי עם לימוד בישיבה.⁵ שהייתו במחנה עבודה בשואה ושירותו במלחמת השחרור השפיעו ללא ספק על השקפתו בדבר חשיבות גיוס בני הישיבות לצה"ל.⁶ הרב עמיטל דיבר כמה פעמים על רעיון ה"הסדר". הוא מנה טענות אחדות של הציבור החרדי נגד גיוס לצבא, כשטענה מרכזית הייתה שהתורה נקנית רק להוגה בה ללא הפסקה, והמפסיק ללמוד אותה אפילו לזמן קצר אינו יכול להיות תלמיד חכם. הרב עמיטל דחה השקפה זו:⁷

יש באידיאולוגיה זו משום מיעוט בכבוד התורה. מדינת ישראל מתפארת במדענים, ברופאים ובאנשי רוח החיים בה – ורובם ככולם שירתו בצבא שירות מלא. חלק גדול מביניהם אף שירתו כקצינים. הם הגיעו להישגים מרשימים בתחומם, וחלקם אף קנה לעצמו שם עולמי. איני מקבל את הטענה שהעיסוק בתורה שונה לעניין זה מכל העיסוקים האחרים. לא כל גדולי הדורות שעברו היו 'כוללניקים', ועיסוקו של ר' יוחנן הסנדלר לא הפריע לגדלותו בתורה. זכיתי לעמוד בראש ישיבה למרות ש'נתתי' לנאצים ימ"ש למעלה ממחצית שנה מחיי. לאחר מכן, להבדיל, מילאתי את חובת שירותי בצה"ל, במשך כ-16 חודשים, מלבד חודשי המילואים. רבים וגדולים ממני, בני דורי, שהו שנים ארוכות וקשות במחנות העבודה וההשמדה, ותופסים כיום מקום חשוב בעולם התורה.

הרב עמיטל ציין שני נימוקים להקמת ה"הסדר": (א) מסגרת זו נועדה במקורה לפיתוח תלמידי חכמים ציוניים, שכן היה חשש שהציונות הדתית לא תוכל להתפתח ללא שכבת תלמידי חכמים שתקום מתוכה; (ב) רעיון זה היה ביטוי למעורבותו של הציבור הדתי-לאומי בצורכי החברה הישראלית.⁸ מתכונת ה"הסדר", שבה כל תלמיד משרת קרוב לשנה וחצי שירות סדיר בצה"ל, לא נתקבלה במגזר החרדי, ואילו בישיבת 'מרכז הרב'

³ ר"י עמיטל, **המעלות ממעמקים** (לעיל הערה 1), עמ' 96-107. הציטוט להלן מצוי שם, עמ' 96.

⁴ ר"י עמיטל, "וי לארעא דישראל דחסרה גברא רבה", **עלון שבות – בוגרים**, ו (תשנ"ה), עמ' 124.

⁵ ראו דברי בנו, הרב יואל עמיטל, "סבי הרב צבי יהודה מלצר זצ"ל", **המעין**, תמוז תשס"ט, עמ' 69. הוא ציין שתלמידי הסמינר ב"ישיבת הדרום" ברחובות, שבה לימדו אביו וסבו, היו הראשונים ששירתו בצבא במסגרת ה"הסדר".

⁶ תצוין כאן השקפתו שביסס על דברי החזון איש, שמצד אחד יש מהלך אלוקי, אך מצד שני האדם צריך להגיב, לבנות ולפעול בדרך הטבע על פי מה שיש לו. ראו ר"י עמיטל, "על הגאולה ועל התמורה", **עלון שבות**, סיון תשל"ח, עמ' 8-9.

⁷ ר"י עמיטל, "רעיון ישיבות ההסדר והגשמתו", **עלון שבות – בוגרים**, יד (תשס"א), עמ' 35.

⁸ ר"י עמיטל, "פתחיו של אלול", **שם**, ד (תשנ"ה), עמ' 40; הנ"ל, "בינו שנות דור ודור", **שם**, יג (תשנ"ט), עמ' 137-138; הנ"ל, "רעיון" (לעיל הערה 7), עמ' 36-37; הנ"ל, "תלמוד תורה", **דף קשר**, ז (תשנ"ח-תשנ"ט), עמ' 525. וראו מכתבו של דב אינדיג הי"ד משנת תשל"ג, בתוך: ח' בן-ארצי (עורך), **מכתבים לטליה**, תל אביב 2005, עמ' 101-105.

הציונית המתכונת הייתה אחרת: שם נקבעה דעת הרב צבי יהודה קוק בדבר דחיית הגיוס לעתים לשנים רבות ולגיוס קצר למדי, כשרצי"ה קבע לכל תלמיד מתי יתגייס.⁹

שנים אחדות לאחר שצמח רעיון ה"הסדר" הקים הרב עמיטל בקיץ תשכ"ט את ישיבת ההסדר "הר עציון" כישיבת הסדר 'לכתחילה', בלא רגשי נחיתות כלפי הישיבות החרדיות.¹⁰ בהיותו ראש ישיבת הסדר הוא היה קשור לבחורי הישיבה בתקופת שהותם בצה"ל ונהג לבקרם במחנות הצבא ולהשמיע להם דברי תורה ובעיקר לשמוע אותם ולעודדם.¹¹ מדי כחודשיים שלחה הישיבה לתלמידים בצבא קובץ מאמרים בשם "עלון שבות", מתוך רצון לשמור על קשר תורני עמהם. בשנת תשנ"ב, כשהיה הרב עמיטל בן 67, הוא כתב מכתב לתלמידים בצבא והקדישו למפגשיו עמהם:¹²

לסגל החבורה, תלמידיו ויקירינו... במקום מפגש פנים אל פנים – כמה שורות של ד"ש. אודה על האמת, לא קל לי הדבר מבחינה נפשית. כידוע לכם בשנים האחרונות הפסקתי כליל לבקר את תלמידיו בצבא. הסיבה לכך, החלטתי להכנע למגבלות שגילי המתקדם מטיל עלי. אך עם כל זאת אין לבי שלם עם החלטה זו, ותמיד מתעוררים רגשות מעורבים אצלי בנדון. אני רוצה להאמין שמפגשים אלו חסרים לכם, מה שבטוח שלי הם בודאי חסרים. מפגש של רב וראש ישיבה עם תלמידיו במדים אי שם במחנה או בשדה בצבא הגנה לישראל תמיד מעורר אצלי התרגשות מיוחדת. דבר שרבני ישראל בדורות עברו לא זכו לו, אני הקטן בחסדי השי"ת זכיתי לו.

הרב עמיטל הצליח ליצור קשרים עם קצינים בכירים בצבא ולזכות להערכה ולאוזן קשבת מצדם. לאחר זמן נתמנה לרב המקשר בין צה"ל לישיבות ההסדר.¹³

הרב עמיטל ראה חשיבות בהקפדה במצוות במסגרת הצבא. בעת הפסקת אש במלחמת יום הכיפורים ביקר חיילים ליד קהיר, ובעקבות הביקור התראיין לתכנית רדיו ואמר:¹⁴

סיפר לנו מפקד חטיבה: 'עמדתי לפני הכרעות קשות. כינסתי את הלוחמים, כדי לשתף אותם בהערכת הבאות ולהכין אותם לקראת אפשרויות קשות. האווירה היתה קשה במיוחד. לפתע קם חייל ואמר: 'המפקד! ישנה בעיה אחרת, מחר ערב סוכות ואנו זקוקים לארבעה מינים'. נדהמתי, סיפר המפקד, כשהתאוששתי מתדהמתי אמרתי לו: 'בסדר'. מסרתי את הזמנותי בקשר אחרת והזמנתי כך וכך כלים, כך וכך פגזים, ולבסוף ארבעה מינים. חשתי את התדהמה מן הצד השני. 'מנין נקח כאן ארבעה מינים?' נשמעה לבסוף התשובה. מי שמכיר את קולו הסמכותי של אותו מפקד יודע שפקודתו חייבת להתבצע גם במצבים בלתי אפשריים. לפני עלות השחר הגיעו ארבעת המינים לקו הראשון, ואין צורך להוסיף שהטנקיסטים שלנו שמחו לשתף גם את המח"ט במצות נטילת לולב.

הרב עמיטל היה מראשוני הרבנים מחוץ למסגרת הצבא שפסקו בהלכות צבא לחיילים.¹⁵ בפסקיו השתדל להקל עליהם בשל התנאים המיוחדים של מסגרת צבאית. חייל בקורס קצינים סיפר לו על הקושי שלו להתפלל כהלכה בשל העייפות שהוא שרוי בה. הרב עמיטל אמר לו: בעת מלחמה חייל פטור מתפילה, אבל בעת אימונים המצב מורכב: מצד אחד עליו לתבוע מהצבא התחשבות מלאה ואמיתית, כך שיוכל להתפלל ולהתאמן כראוי. מצד שני אם קורה שאינו מצליח להתפלל כראוי בגלל עייפותו, אין הוא צריך להרגיש רגשי אשמה, ועליו לדעת שסדר העדיפויות שקבעה התורה הוא שמלחמת מצווה קודמת לכל מצווה אחרת, וגם ההכנות לקראתה הם בבחינת 'מכשירי מצווה' שהם חלק מהמצווה.¹⁶ עוד בעניין תפילה - הרב עודד חיילים שנאלצו להתפלל בימים נוראים בצבא, ואמר: "אני מקנא בכם שעליכם להתפלל בצבא, כי זה לא חכמה להתפלל באווירה המיוחדת בישיבה, וכשאני כשליח ציבור אומר 'אוי' אחד – ארבע מאות בחורים מתלהבים אחרי".¹⁷

⁹ ראו ה' וולברשטיין ור"ש קליין ור"ש רז, **משמיע ישועה: לדמותו של הרצי"ה קוק**, מרכז שפירא תש"ע, עמ' 295–302.

¹⁰ ר"י עמיטל, 'בינו' (לעיל הערה 8), עמ' 137.

¹¹ שמעתי מר"מ וינר שבתחילת מלחמת "שלום הגליל" נקראו בני המחזור שלו בישיבה בדחיפות להתגייס. הרב עמיטל כינס אותם ואמר: "נאמר 'אל יפטר אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה' (ברכות לא ע"א), ודבר ההלכה שלי לכם הוא: ונשמרתם מאוד לנפשותיכם!".

¹² צילום המכתב בתוך **דף קשר**, ד (תשנ"ב-תשנ"ד), עמ' 16. על הביקורים ראה גם א' רייכנר, **באמונתו: סיפורו של הרב יהודה עמיטל** (להלן: באמונתו), תל אביב 2008, עמ' 76–78, 133–134.

¹³ ראו **באמונתו**, עמ' 77–78, 129–134. חייל בפלוגתנו איבד רובה בעת נסיעה בטנק בחולות צאלים ונשלח לכלא כמנהג בצה"ל. לאחר ארבעה ימים חזר. כנשאל כיצד שב כה מהר, השיב: הרב עמיטל פעל לשחרורי.

¹⁴ **המעלות ממעמקים** (לעיל הערה 1), עמ' 46.

¹⁵ רב נוסף שעסק בכך היה מו"ר ר"ש מן-ההר, שחיבר עם ר"י איזנברג ור"י גואלמן את הספר **דיני צבא ומלחמה**, ירושלים תשל"א. ראו ח' נהרי, **הספרות ההלכתית לחייל בהתפתחותה (1880–1975)**, עבודת גמר, אוניברסיטת בר-אילן, רמת גן תשס"ג, עמ' 76–81.

¹⁶ ראו: ח' בן-ארצי, **דרך אחרת**, בית-אל תשנ"א, עמ' 74–77.

¹⁷ ראו גם מכתבו של ר"י עמיטל בתוך: **עלון שבות – בוגרים**, יז (תשס"ג), עמ' 183–184.

כמה מתשובותיו לשאלות החיילים ענה בכתב, בדרך כלל תשובה קצרה עד 3-4 עמודים. עשרות מהתשובות פורסמו בעלון הישיבה בעיקר בשנות ה-70. למשל, הוא נשאל: חייל דתי גר עם חייל חילוני בצריף אחד והחילוני מדליק בשבת תנור חימום, האם מותר ליהנות מחימום הבא מחילול שבת. הרב עמיטל פסק בתשובתו שמותר לשהות בחדר אף על פי שנהנה מחום התנור, אבל אסור להתקרב לתנור או לעשות פעולה כדי להתחמם, וכן אסור להיכנס לחדר אם אינו מיועד למגוריו או לשימושו.¹⁸ פעם נשאל אם חיילים הנוסעים בטנק מרחק 3-4 ק"מ לאימון צריכים לברך תפילת הדרך. הנה קטע קצר מתשובתו:¹⁹

הואיל והדרכים שם בחזקת סכנה, עולים הרים ויורדים בקעות, ויש צורך במומחיות רבה לעבור את המקומות ההם בשלום, כפי שראיתי כמו עיני בביקורי האחרון אצלכם... יש סיוע רב לחייב תפילת הדרך בברכה.

בהזדמנות אחת נדפסו כ-30 תשובות קצרות שענה בטלפון ללא נימוקים. להלן שתיים מהן:²⁰

שאלה: האם מותר להתקשר הביתה לפני תפילת שחרית? תשובה: לא רק מותר, אלא זו גם מצווה. שאלה: האם מותר לבצע מסדר לפני התפילה? תשובה: לא בסדר, אך לא נורא.

הרב עמיטל התנגד לסירוב פקודה מטעמים אידיאולוגיים.²¹ אך הוא גם התנגד לקיום פקודה הכרוכה בעבירה, ללא צורך. למשל, הוא אמר לנו פעם שלא נורא אם נשב קצת בכלא צבאי בגלל סירוב פקודה על חילול שבת כשאין צורך לחללה.²²

הרב הזכיר שלחימה צריכה להיות מתוך ערכים מוסריים. התנגדותו לפריצת צה"ל לבירות במלחמת שלום הגליל נבעה בין השאר משיקול מוסרי ומחשש לפגיעה חמורה באזרחים.²³ בהספדו על דני מושיץ הי"ד שנהרג בלבנון בשנת תשמ"ה סיפר על מוסריותו: דני טלפן אליו כשבועיים לפני נפילתו לשאול אם מותר לקטוף תפוזים מפרדס של גויים בעת שהות בלבנון.²⁴

הרב עמיטל הזכיר פעמים רבות את חשיבותו של לימוד התורה בעת השירות הצבאי. למשל, באזכרה אחת התבטא:²⁵

"זאת התורה אדם כי ימות באהל" (במ' יט:יד), אמרו חכמים (ברכות סג ע"ב): אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו באוהלה של תורה; במי שמתיישב בקביעות באוהלה של תורה ומשקיע שם את כל מאמציו. אך יש, וצריך להיפרד לזמן מה מאוהלה של תורה. בתהלים (עח:ס) כתוב "וַיֵּשׁ מִשְׁפַּן שְׁלוֹ אֶהָל שִׁפְן בְּאָדָם". פעמים שאדם צריך לנטוש את המשכן, את בית המדרש. אבל יש מי שזוכה על ידי מאמצים גדולים, שאף בשעה שהוא עוזב את האוהל – אוהל שיכון באדם. האוהל שוכן בתוכו. לוקח הוא עמו את אוהל התורה לכל מקום שהולך בו. הוא חי באוהלה של תורה ומת באוהלה של תורה. ובדבריו על הרב גורן תיאר את התמדתו בתורה:²⁶ "גם... כשהיה כבר רב צבאי ראשי, לא פסק פומיה מגירסא. "בין גברא לגברא", בין עיסוק לעיסוק, ישב ולמד. במכוניתו היה ש"ס והוא ניצל כל עת פנויה ללימוד".

הרב עמיטל היה רגיש לנושא חללי צה"ל וליווה במשך כל השנים את המשפחות השכולות. במלחמת יום הכיפורים נהרגו שמונה מתלמידי הישיבה, ובעקבות זאת במשך כמה חודשים הוא מייעץ להגיע לישיבה וחי

¹⁸ ר"י עמיטל, "שו"ת: תנור חימום שהודלק בשבת", **עלון שבות**, ב'ו (תשל"א), עמ' 15-17.

¹⁹ ר"י עמיטל, "שו"ת: תפילת הדרך בנסיעה בטנק", **שם**, ד, א (תשל"ג), עמ' 15-17.

²⁰ ר"י עמיטל, "תשובות קצרות בטלפון בהלכות צבא", **שיח בשדה**, 2 (תש"ן), עמ' 110. אגב, בעניין דעת הרב עמיטל על שירות לאומי לבנות: חתנו, הרב שלמה ברין, הודיעני שהוא תמך בהליכה לשירות לאומי, ובנותיו היו בשירות זה, והתנגד לדעת רבנים שאסרו שירות לאומי לבנות. על התנגדותו שחיילות ידריכו חיילים בהכשרה מקצועית ראו: **באמונתו**, עמ' 133. וראו גז (לעיל הערה 1), עמ' 112-131; קרן כהן, **הכיפה והכומתה: התמודדותה של הציונות הדתית עם סוגיית השירות בצה"ל**, עבודת גמר, אוניברסיטת בר-אילן, רמת-גן תשס"ט, עמ' 140-149.

²¹ כך סיפר ר"י עמיטל, "שליח ציבור", **עלון שבות** – **בוגרים**, ח (תשנ"ו), עמ' 168: "באו אלי היום שני בחורים המבקשים ללכת לקורס קצינים, כדי לקבל את ברכתי. שאלתי אותם: 'אם תקבל פקודה לפנות את ג'נין, האם תסרב?' משענו לי בשלילה, עודדתי אותם ואמרתי להם: 'לך למפקדיך ואמור להם בשם רבותיך: אני אקיים את הפקודה לא משום שהיא במעמד גבוה מן ההלכה, אלא משום שההלכה מורה לי לקיים את הפקודה'".

²² ראו גם ר"י וייס, **בדם לבני**, תל אביב תש"ע, עמ' 182.

²³ ר"י עמיטל, "מסר פוליטי או מסר חינוכי", **עלון שבות**, 100 (תשמ"ג), עמ' 38.

²⁴ וכן בדבריו על הרב גורן (לעיל הערה 4), עמ' 126: "הוא עמד על כך שהלחימה תתנהל ברמה המוסרית הגבוהה ביותר... הוא מוכיח (=במאמר) כי לפי ההלכה אין לפגוע באוכלוסיה בלתי לוחמת, וודאי שאסור לפגוע בנשים או בילדים. אפילו באויב אין לפגוע אלא במידה הדרושה לשם נצחון או התגוננות... דברים אלה חשובים דווקא בימים אלה, כאשר אנו שומעים מפי תלמידיו שלא שימשו כל צורכם, דברים דוגמת 'דמם של נכרים' – הפקר הוא". וראו גם ר"י עמיטל, "דברים שבחובה וחובות שבהכרה", **דף קשר**, א (תשמ"ה-תשמ"ח), עמ' 29-30; הנ"ל, "ערכם של חיי אדם", **דף קשר**, ח (תש"ס-תש"א), עמ' 288-289.

²⁵ ר"י עמיטל, 'דברי זכרון והספד' [על דוד כהן ודני מושיץ הי"ד], **עלון שבות**, 113 (תשמ"ו), עמ' 4.

²⁶ ר"י עמיטל, לעיל הערה 4, עמ' 122. ראה גם הנ"ל, 'דברי פתיחה', **שיח בשדה**, 1 (תשמ"ז), עמ' 5.

באוירה של "מי שמתו מוטל לפניו".²⁷ בהספד שנשא להם בב' באייר תשל"ד הוא תיאר את המשותף להם ואחר כך עמד על תכונותיו של כל אחד מהם. הוא הקפיד ביותר שההספדים יהיו שווים באורכם, כדי שאף משפחה לא תיפגע.²⁸ באזכרה לאחר שלושים שנה למלחמת יום הכיפורים דיבר הרב עמיטל על אותו הספד ועל הזיכרון החזק שיש לו משמונת התלמידים:²⁹

באזכרה שערכנו בישיבה לאחר המלחמה עשיתי מאמץ בלתי רגיל לנסות ולאפיין כל אחד מאותם שמונה חברים שנפלו בקרב. אין זה קל... שעות על גבי שעות עמלתי כדי להעלות מזכרוני כל פרט, ולו שמץ דבר, שביב זיכרון שיהא בו זיכרון אמיתי של כל אחד ואחד. איני יודע אם הצלחתי. אכן, כל שביב זיכרון שהעליתי, הופנם בתודעתי והיה לחלק בלתי נפרד מאישיותי. שמונת הנסיכים – וכמותם שאר בני הישיבה שנפלו חלל במערכות ישראל ובמאורעות שונים – חיים בקרבי. הקב"ה יודע מחשבות, בוחן לבבות וגולה עמוקות, הוא יודע ועד עד כמה חלחלו אותם שביבי זיכרון והופנמו באישיותי ובתודעתי... לכן, הם-הם מורי ורבותיי. ונפשי קשורה בנפשם.

בעולם הישיבות המסורתי לימד ראש הישיבה והשפיע על התלמידים במקום אחד: בבית המדרש. הדגם החדש של "ישיבת הסדר" גרם לכך שבחורי הישיבה חילקו זמנם בין בית המדרש לשירות בצה"ל. בעקבות זאת השתנתה פעילותו של ראש הישיבה: הרבצת תורה לבחורים בהיכל הישיבה, אך גם קשר עמהם בעת היותם בצבא ובמלחמה. הרב עמיטל היה ממצעבי הדגם החדש. הדוגמה האישית שלו כחייל, גדלותו בתורה ובמחשבה וחנו האיש הביאו להתחככותו הרבה על תלמידיו בבית המדרש ובמחנות צה"ל.

ד"ר אהרן ארנד
המחלקה לתלמוד

²⁷ ראו: ר"א ליכטנשטיין, 'הרב יהודה עמיטל זצ"ל: משען ומבטח לשכולים', אתר ישיבת הר עציון. ראו גם: באמונתו, עמ' 74-77, 81.

²⁸ ראו: באמונתו, עמ' 81-83. נושא זה ציין גם הרב ד' טרופר בהספדו על הרב עמיטל לאחר מלאות השלושים. ההספד נדפס בחוברת שמונה נסיכי אדם, אלון שבות תשל"ה, עמ' 7-30.

²⁹ ר"י עמיטל, 'מורי ורבותיי, עלון שבות – בוגרים, כא (תשס"ו), עמ' 11.